

Tiesa – gyvenimo sėkmės veiksnys Leono Jovaišos požiūriu

Ona Tijūnėlienė

Profesorė habilituota socialinių mokslų daktarė
Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakulteto
Edukologijos katedra
S. Nėries g. 5, LT-92227 Klaipėda
Tel. (8~46) 39 86 24
El. paštas onatij@one.lt

Straipsnyje globalizacijos pasekmių kontekste sprendžiama aktuali žmogaus ugdymo gyvenimo sėkmei problema, sėkmę siejant su tiesos kaip vertybės pažinimu ir jos laikymusi. Remiantis L. Jovaišos mokslo darbais atskleidžiamas visuotinio vystymosi darnos ir ugdymo ryšys. Aptariama žmogaus egzistencijos, kaip ugdymosi skatinamosios jėgos, esmė ir išryškinama keitimosi informacija kaip ugdymo pagrindu ontologinė prasmė. Analizuojama gyvenimo filosofija kaip ugdymo gairė (interpretuojamas visuomeninio gyvenimo integralus pamatas – saviraiška, apibūdinami žmogaus egzistencijos ypatumai).

Pagrindiniai žodžiai: tiesa, vertybė, sėkmė, ugdymas, saviraiška, informacija, Esatis, esamybė.

Įvadas

Gyvenimas – žmogaus buvimas, egzistavimas. Savo gyvenimą kuria ir jo turinį užpildo pats žmogus, aukščiausia vertybe pasirinkdamas materialinius ar dvasinius dalykus, šeimą ar karjerą, socialinę ar politinę veiklą. Veikdamas trokšta patenkinti savo poreikius, tikisi *sėkmės* ir nori būti laimingas.

Filosofas B. Kuzmickas (2001) teigia, kad jeigu bent iš dalies pasiekiami tai, ko iš gyvenimo tikimasi, žmogus iš esmės jaučiasi patenkintas, tad, galima sakyti, ir laimingas. Net patirdamas daug sunkumų, nesėkmių ir nelaimių, žmogus jaučiasi laimingas, jeigu savo gyvenimą vertina teigiamai ir nesiskundžia likimu. Filosofo nuomone, žmogus gali būti laimingas, jei

vienomis ar kitomis savo gyvenimo aplinkybėmis sugeba tinkamai elgtis ir mąstyti, o kartu moka savo laimę suprasti, ją vertinti, saugoti, jos siekti. Šitai yra sunkiai įmanoma, jeigu neugdoma asmenybė.

Vienas iš garsiausių Romos filosofų ir visuomenės veikėjų, gyvenęs I a. po Kr., atstovavęs stoicizmo filosofijai, mokiusiai žmones susitelkti į vienintelės vertybės – sielos – tobulinimą, Lucijus Anėjus Seneka pabrėžė *tiesos* reikšmę žmogaus gyvenime. „Negali būti laimingas tiesos neįžvelgiantis žmogus. Taigi laimingas gyvenimas remiasi teisingu, tikru sprendimu ir yra nekintamas. Juk tuomet neaptemusi, laisva nuo visų blogybių sąmonė sugeba išvengti ne tik kankynių, bet ir peštelėjimų. Visada ji stovės kur stovėjusi, net širs-

tant likimui nesitrauks iš vietos“ (Seneka, 2007, p. 77).

Žymus šių dienų filosofinės krypties ugdymo mokslo kūrėjas L. Jovaiša teigia, kad gyvenimo sėkmė ar nesėkmė nėra atsitiktinis dalykas. Jis valdomas, o valdyti galima išmokti. Valdymo pamatas – *sąmoninga gyvenimo sėkmės kūryba*. Jos mokymas vyksta nuo vaikystės iki sambrandos (L. Jovaiša, 2005).

Iš tiesų sėkmingo gyvenimo kūryba aktuali kiekvienam žmogui. Iš prigimties pažinus, veiklus, turintis dvasinės laisvės ir saviraiškos poreikius, teisingai ugdomas ir besiuogantis žmogus natūraliai susimąsto apie savo esmę, gyvenimo prasmę, nori save pažinti ir sėkmingai įprasminti vienoje ar kitoje gyvenimo ar veiklos srityje.

Tačiau nūdien globalizacijos ir kitų iššūkių sąlygomis ugdyti ir ugdytis gyvenimo sėkmei nėra lengva. Apie žmogui ir jo gyvenimui metamus iššūkius rašo ne vienas šių dienų filosofas, sociologas, kultūrologas. Z. Baumanas, dar vadinamas postmodernybės pranašu arba šaukliu, rašo apie globalizaciją kaip nepermaldaujamą pasaulio lemtį, negrįžtamą procesą, veikiantį visus vienodu mastu ir tokiu pačiu būdu. Autorius teigia, kad globalizacija išskaido lygiai kaip ir suvienija. Kai verslas, finansai, informacijos srautai įgauna pasaulinį mastą, prasideda lokalizacijos procesas, kuris apibrėžia erdvę. Būti „lokaliajam“ globalizuotame pasaulyje yra socialinio atskirtumo ir nuosmukio ženklas. Lokalumo sąlygomis egzistencijai kylančius sunkumus lemia tai, jog visuomeninės erdvės darosi nepasiekiamos lokalizuotam gyvenimui ir vietinės bendrijos praranda sugebėjimą kurti prasmes bei derėtis dėl jų, ima vis labiau priklausyti nuo tokių prasmę

teikiančių ir ją interpretuojančių veiksmų, kurių pačios nebekontroliuoja (Bauman, 2007). Jis atskleidžia ir kitas globalizacijos pasekmes žmogui: jis, nebetekęs pagrindo po kojomis, įprastus geografinius, kultūrinius, politinius pasaulėvaizdžio rėmus bei socialinius santykius keičia dinamiškais ir labai veiksmingomis naujų socialinių atskirčių konfigūracijomis.

Argumentuotų teiginių apie sunkumus sukeliančius veiksmus kuriant sėkmingą gyvenimą galima rasti kultūrologo J. Tomlinsono darbuose. Jis teigia, kad globaliosios modernybės „išgyvenama patirtis“ yra sudėtinga ir dviprasė: jau galima išžvelgti, kaip silpnėja kultūrinės žmogaus patirties ir teritorinės vietovės sąsaja. Autorius argumentuoja, kad vyksta kultūrų hibridizacija, aptaria komunikacinių technologijų ir žiniasklaidos vaidmenį deterritorizacijos procese. Šie reiškiniai susiję su žmogaus netikrumu dėl tapatumo ir atsirandančių naujų vertybių (J. Tomlinson, 2002).

Šių dienų mąstytojų mintys apie globalizacijos mastus ir pasekmes žmogaus būčiai, jo gyvenimo kūrybai aktualizuoja gyvenimo prasmės ir sėkmės problemą. Tačiau žmogaus ugdytas gyvenimo sėkmei – mažai tirta mokslinė problema. Ji dažniau nagrinėjama verstinėje populiariojoje literatūroje. Iš šios krypties leidinių lietuvių kalba išsiskiria O. G. Torsunovo knyga, kurioje jis rašo apie sveiko gyvenimo būdo reikšmę sėkmingam ir laimingam gyvenimui, iš dalies interpretuodamas jį filosofiniu ir psichologiniu aspektu, remdamasis ajurvedos principais (2005). Autorius pažymi, kad, norint būti laimingam, reikia paklusti visagalio laiko dėsniams – laikytis dienos režimo. Tačiau to maža, autorius kreipia skaitytoją prie žmogaus esmės – dvasingumo ir amžinų-

jų vertybių: „reikia ryžtingai pasukti savęs pažinimo keliu, suvokti savo amžinąją dvasinę prigimtį ir atstatyti savo amžinus dvasinius santykius su viešpačiu ir kitomis būtybėmis“ (ten pat, p. 225). Autorius taip pat daug dėmesio skiria laiko galiai ir jo reikšmei sėkmingam žmogaus gyvenimui.

Pedagoginės psichologijos aspektu sėkmės problemą nagrinėjo ir kiti autoriai: D. Augienė rašė apie pedagoginės sėkmės situacijos sudarymą ugdant mokinių laimėjimų motyvaciją (2001); J. Damaševičiūtė ir I. Gailienė tyrė panašią problemą – sėkmės motyvaciją mokykloje ir gyvenime (2001).

Edukologijoje žmogaus rengimo gyvenimo sėkmei problemos mokslinių tyrimų stokojama, o esami – tik epizodiniai. Antai A. Juodaitytė (2000) rašo apie vieną rengimo gyvenimui komponentą – sėkmingą mokymo ir mokymosi sąlygą – individualių skirtumų recepciją G. Merkys (2006) – apie nepalankų kontekstą asmenybės ugdymui ir trukdžius rengiant ją sėkmingam gyvenimui. Jis kaltina žiniasklaidą, kurios sukonstruotas gyvenimas ir realus socialinis gyvenimas vis labiau nesutampa, todėl žmonės, ypač vaikai ir jaunimas, ima gyvenimą suvokti ne tokį, koks jis iš tikrųjų yra, bet supaprastintą, schemizuotą, iškreiptą, t. y. tokį, kokį jį pateikia egoizmu paremta žiniasklaidos industrija. Subrendę, išsilavinę ir struktūruotas vertybes turintys žmonės bent intuityviai suvokia, kad tai nelabai gražus žaidimas, o vaikai visą informaciją linkę priimti „už gryną pinigą“ (Merkys, 2006, p. 14). Kartu atkreipia dėmesį į darnos reiškinių esmės ir žmogaus gyvenimo prasmės visiškai neatitinkantį dalyką – globaliajame pasaulyje propaiguojamą *greitos sėkmės be pastangų kultą*. „Kokia socializacijos institucija šiandien

gali paaugliui įtaigiai parodyti, kad gyvenimas – tai visų pirma sunkus kasdienis darbas, atsakomybė, pareiga? Gal ir kančia“ (Merkys, 2006, p. 15).

Taigi nūdienos jaunimui lemta išgyventi vertybių ir idealų krizę, aiškių savo esmės ir sėkmingo gyvenimo kūrimo kriterijų stoką. Todėl šiandien aktualu atsigręžti į L. Jovaišos mokslinius darbus, išsamiai ir konceptualiai šiuolaikinėje edukacinėje literatūroje sprendžiančius ugdymo gyvenimo sėkmei klausimą, glaudžiai siejamą su tiesos vertybe, ugdymo idėjas sintezuojant su filosofijos, kosmologijos, astrofizikos ir kitų mokslų pasiekimais.

Šio tyrimo problema – L. Jovaišos požiūris į tiesą ir jos ryšį su ugdymu gyvenimo sėkmei.

Tyrimo objektas – tiesa kaip gyvenimo sėkmės veiksnys.

Tyrimo tikslas – atskleisti tiesos, kaip gyvenimo sėkmės veiksnio, vaidmenį.

Uždaviniai:

1. Išryškinti visuotinio vystymosi darnos pažinimo ir ugdymo gyvenimo sėkmei ryšį.
2. Aptarti žmogaus egzistencijos, kaip ugdymosi sėkmingam gyvenimui skatinamosios jėgos, ontologinę prasmę.
3. Atskleisti gyvenimo filosofijos tiesos, kaip ugdymo gairės, esmę.

Tyrimo metodai – analizė, aprašymas, abstrahavimas, sintezė, apibendrinimas.

Metodologinės nuostatos

1. „Filosofija yra absoliutaus išmintingumo idėja, kuri mums atverčia aukščiausius žmogiškojo proto tikslus. Praktinis filosofas, išminties mokytojas, pasitelkęs mokslą ir pavyzdį, yra tikras filosofas“ (I. Kantas).
2. „Moralinis savęs pažinimas, kuris reikalauja įsiskverbti į sunkiai supranta-

mas širdies gelmes, yra visos žmogiškosios išminties pradžia. Svarbiausias dalykas žmogui yra žinojimas, kaip jis deramai užpildo savo vietą pasaulyje ir teisingai supranta, kuo reikia būti, kad taptum žmogumi“ (I. Kantas).

3. „Yra toks pažinimas, kuris kiekvienam, net ribočiausiam žmogui yra toks artimas, tartum jis būtų įrašytas į širdį; tai dėsniš, kurį reikia tik įvardyti, kad savo autoritetu su kiekvienu tučiuojau sutartų, tai būtent – moralumas. Reikia elgtis taip, kad pagrindinis valios principas visada galėtų būti laikomas įstatymdavystės principu. Reikia stengtis, kad mūsų elgesio pagrindinis principas taptų visuotiniu įstatymu. Jei šis įstatymas neglūdėtų mummyse, mes jokia išmintimi jo nesumąstytume. Žmogus labai anksti pajunta tai, kas yra teisinga. Tribunolas yra įsikūręs žmogaus viduje. Klystanti sąžinė yra absurdas“ (I. Kantas).

Visuotinio vystymosi darnos ir ugdymo ryšys

*Esatis*¹, pirmą kartą L. Jovaišos paminėtas žodis dar 1998 metais jaunimui išleistoje knygoje „Apie mūsų būti“², kur šio žodžio reikšmę mokslininkas aiškino išsamiai, nuosekliai, mokslinškai pagrįstai, glaudžiai siedamas su kitu žodžiu – esamybė, arba su visa tai, kas yra. Esamybės sąvokoje telpa sąmonė, visi jos konstruktai ir visa, kas yra už sąmonės, objektyvi realybė. Autorius atkreipia skaitytojo dėmesį, kad „juk yra ir subjektyvi realybė“ (Jovaiša, 1998, p. 17).

Esamybė mokslininkui – reiškinys, kur derinasi priešingiausiai, nedalomą vienovę

sudarantys elementai. Mąstyti apie kitokią esamybę, pasak L. Jovaišos, negalima, nes esamybė yra vientisa. Ji – ribinė kategorija ir apima visa, kas materialu ir nematerialu. Esamybė yra ir fizinė (pažįstama pojūčiais), ir metafizinė (pažįstama mąstymu). L. Jovaiša čia remiasi I. Kantu, teigusiu, kad „kai mąstoma apriorinėmis sąvokomis, neturintys pojūtiminio pamato, vyksta metafizinis mąstymas. Jis ir padeda suprasti ir metafizinę būti“ (Jovaiša, 1998, p. 17).

Mokslininkas, subtiliai polemizuo-damas su filosofais, samprotaujančiais ir teigiančiais, kad už visatos kaip baigtinės tikrovės – niekas, t. y. nebūtis, atskleidžia pagrindinę visos kūrinijos priežastį. Remdamasis astrofizikos pasiekimais teigia, kad nuolat atsiranda naujų žvaigždžių ir jos negali plėstis nebūties sąskaita: „Juk iš nieko yra niekas. Išvada aiški: visatą supa ne niekas, ne nebūtis, bet kažkas realiai esančio nematerialaus (materialus pasaulis ribotas)“ (Jovaiša, 1998, p. 17). Tas kažkas ir esąs metafizinis pasaulis (gr. *meta* – po, už). Remdamasis šia principine nuostata, L. Jovaiša teigia, kad toji esamybė yra kažkas globalaus, begalinio, būtis. Čia ir dabar „negali būti iš ko nors kito, kaip tik iš savęs, iš savo prigimties, kurios esmę sudaro ne kas kita, kaip dinaminė Esatis, kurianti kažko kito buvimą“ (Jovaiša, 1998, p. 17).

Profesorius teigia, kad Esaties dinamizmas turi žmogui nesuvokiamą programą, pagal kurią absoliučiai viskas atsiranda, žūva, vystosi, nyksta, todėl keičiasi esamybė, jos elementai, būtybės. Ta programa materializuojama visatoje, apimančioje materiją ir dvasią, vykdoma žmogui nežinomuose pasauliuose, kur viešpatauja Esatis, iš savęs per amžius tverianti dvasinę ir materialinę tikrovę. Tas Esaties dinamizmas realizuojamas visatoje ir žmogaus būtyje.

¹ Beje, šių žodžių nėra nei Č. Kavaliausko „Trumpame teologijos žodyne“, 1992; nei H. Volgrimler „Naujausiam teologijos žodyne“, 2003. Dėsninga, kad jo nėra ir „Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“, 2000.

Knygoje „Gyvenimo sėkmės ugdymas“ (2009) mokslininkas plėtoja mintį, kad Esaties kūryba yra imanentinis vyksmas, kuris žmogui atsiskleidžia kaip regimų įvykių ir neregimo vystymosi aktas. Įvykiai esą atsiranda dėl tam tikros situacijos, o pasaulio atsiradimo kaip įvykio „galutinė situacija yra kurianti Esatis – Dievas“ (Jovaiša, 2009, p.140). Vystymosi raidos impulsu esą tampa patys įvykiai. Tad autorius daro išvadą, kad ir įvykiai, ir vystymasis, ir situacijos yra glaudžiai susiję. Po šios išvados plaukia globali filosofinė profesoriaus idėja, kad galima kalbėti ir teigti apie visuotinio ryšio, santykių ir asmenybės darnią sąveiką, įmanomą dėl gamtinių ir idealinių būtybių informacinio bendravimo (keičiamasi elementariosios fizinės, sudėtingos biologinės, sudėtingesnės idealiosios informacijos turiniu). L. Jovaiša teigia išvadą, kad *Esatis yra galutinis informacijos šaltinis, kuris užtikrina esamybės santykius, darną ir vystymąsi*. Žemiškoji esamybės darna yra dinamiška, besivystanti. Ją mokslininkas vaizduoja schema:

- įvykių darna;
- įvykių pasikeitimas;
- susidūrimas (virsmas, sprogimas);
- išsilyginimas;
- nauja darna (Jovaiša, 2009, p. 141).

Čia pat mokslininkas klausia: „Ar ne taip kūrėsi pasaulis? Ar ne taip vyksta kiekvienas kūrybinis aktas?“ (Jovaiša, 2009, p. 141), bet klausime yra atsakymas, teigimas, kad *būtent* taip, ir plaukia konkretus teiginys – *Esatis yra evoliucijos reiškinių ir dėsnių įkvėpėja, žmogaus kūrybingumo ir darnos veiksnys* (Jovaiša, 2009, p. 141).

Taigi L. Jovaiša prabyla apie darnos filosofiją, kuri, pasak jo, kreipia į „tokį esamybės supratimo būvį“, kai galima tarti: „Išmintis yra būtinybė“ (Jovaiša, 2009,

p. 141). Ji pirmiausia ir esanti darna: pusiausvyra – sukūrimas – pusiausvyra. Tai ir esanti ontinė meilės harmonija [*ontis* – fil. būčiai priklausantis, jai būdingas, būtinas] (Tarptautinių žodžių žodynas, 2000, p. 529).

L. Jovaiša daro dar vieną išvadą – „išmintis apima globalinį teisingumą, tai, kas kitaip negali būti, taip pat apima dorą, kylančią iš darnos-meilės“ (Jovaiša, 2009, p. 141). Šią išvadą grindžia žmogui gerai pažįstamais gamtos dėsniais – jie būtini, kitaip viskas griūtų. Tai profesorius leidžia teigti, kad, jei negriūna, vadinasi, *būtinumas tampa išmintingumu ir būties dora*.

Atsigręžęs į žmogų, L. Jovaiša teigia, kad žmogaus proto aukščiausia galia – išmintis, atspindinti Dievo išmintį. Visatos sandaros ir vystymosi principas – „Išmintis, kuriantysis santykis“ (Jovaiša, 2009, p.141). Tad, profesoriaus nuomone, galima kalbėti apie Esaties sąmonę: protą, valią, jausmą.

Teigdamas esamybėje glūdinčios materijos ir nematerijos darnos dėsnį, L. Jovaiša jį pritaiko ir kalbėdamas apie žmogų: tai rodo žmogaus egzistencija kaip elementari jo būties forma. Materija esąs žmogaus kūnas, nematerija – dvasia, besireiškianti per psichiką (ją I. Kantas laikė materialia). Ji yra visko Esatis ir reiškiasi per kūną. Iš prigimties skirtingų *kūno ir dvasios paskirtis yra bendra* – „įgalinti žmogaus egzistenciją ir gyvenimą“ (Jovaiša, 2009, p. 141), o objektyvioji būtis – materijos ir dvasios vienis.

Ugdymosi sėkmingam gyvenimui skatinamoji jėga – žmogaus egzistencija

L. Jovaiša, įrodinėdamas šį nesugriaunamą dėsnį, rašo apie fizinę ir dvasinę žmogaus egzistenciją, logiškai nubrėžia žmo-

gaus tobulėjimo veiksnius ir priešastingus žingsnius. Pirmoji esanti paprastesnė, nes ją lemia maistas, šiluma, oras, judesys, fizinė informacija. Tokia kasdienė žmogaus būtis, veikla, kad jis gyvuotų. Tačiau dvasinę žmogaus egzistenciją pripažįsta esant sudėtingesnę: ji apima gyvenimo turinį, prasmę ir amžinybės elgesį. Tinkamais gyvenimo momentais žmogus sugeba susitelkti, atitrūkti nuo kasdienybės ir atsidurti peržangos (transcendencijos) būsenoje, „kurioje jis išskverbia į savo paties tyrąją Esatį, t. y. į savo Dvasią bei Dievą, prigimties kūrybinėmis galiomis vertina savo santykius su artimąja ir tolimąja aplinka, jų patirtį, ryžtasi juos tobulinti. Tada įvyksta atsivertimas į Esatį, ir iš jos plaukiančias dvasines vertybes. Toks yra žmogaus tobulėjimo kelias, vedantis į Esaties tyrumą ir palaimą“ (Jovaiša, 2009, p. 142).

L. Jovaiša rašo apie žmogaus egzistencijos išlikimą, kurio pagrindinis veiksnys – regeneracija. Pažymi, kad egzistencija prasminga tada, kai žmogus gyvena kitam, savo vaikui, kai pratęsia savo buvimą kituose. Tačiau tam tikslui būtina dvasinis subrendimas, kuris pasiekiamas saviugda. Esant prasmingai egzistencijai, mirtis netenka prasmės, nes atskiro žmogaus egzistencija kita forma reiškiasi kituose; gyvybė nugali mirtį. L. Jovaiša daro glaustas išvadas apie žmogaus egzistencijos prasmę:

- ji turi prasmę žmonijai;
- neturi prasmės žmogaus egzistencijai, nes jis mirs;
- mirtis prasminga žmonijai, nes iš jos raidos pašalina ligonius, senuosius;
- mirtis prasminga ir atskiram žmogui, nes ji išvaduoja iš ligų, skausmų, kančių;
- tačiau gyvybės jėgos, savosios reikšmės jautimas yra galingesnis už mirties

jėgą, todėl niekas nenori mirti (Jovaiša, 2009, p. 142).

L. Jovaiša paryškina klaidas, kurios daromos pasibaigus žmogaus egzistencijai. Jos tokios: arba žmogus žlunga, arba įgyja po mirties naują gyvenimą. Didžiausia tokios interpretacijos klaida mokslininkas mano esant neteisingą prielaidą, kad žmogaus egzistencija ir gyvenimas yra tas pats – „taip sutapatinamas pagrindas su visu pastatu, dvasia su siela, būtis su būtybe“ (Jovaiša, 2009, p. 142). L. Jovaiša laikosi nuostatos, kad žmonių būtybės žūva, žūsta ir žmonių dvasinį pasaulį sudarantys jų sielos reiškiniai, tačiau esamybėje lieka dvasia, kuri negyvena žemiškuoju gyvenimu, nors ir yra svarbiausia jo priežastis. Būtent mokslininkas daro išvadą – negalima sutapatinti priežasties su padariniu, su reiškiniu, dvasios – su siela (Jovaiša, 2009, p. 142). Tokia tikrovės ontologinė analizė leidžia L. Jovaišai kalbėti apie ugdymo turinio ir tikslų reikšmę ugdytiniui: ugdymo turinys, kurį sudaro visi mokomieji dalykai ir visi auklėjimo renginiai, tik tuo atveju prasmingi ugdytinio gyvenimui, jeigu teikiamoji informacija atskleidžia tiesą apie visatos prigimties, žmogaus egzistencijos sandarą ir savybes, paskirtį bei likimą. Mokslininkas daro fundamentalias išvadas:

- žmogus, kaip esamybės dalis, yra informacinis kūno ir dvasios lydinys;
- dvasia – sielos jėga ir gyvenimas kūnu. Žuvus kūnui, dvasia tampa kita esybės forma: „kadangi esamybės judėjimo ir keitimosi aukščiausias Veiksnyis ir aukščiausia prasmė yra Santykis, kadangi Dievas yra Idėja, Santykis, Darna, Išmintis, tai laisvo žmogaus darna savyje, su visa esamybe ir Esatimi, jo išmintingas gyvenimas yra aukščiausias ugdymo gėris, aukščiausias būvis

ir aukščiausia prasmė. Ši darna – adekvačios asmenybės pamatas. Jos ugdymas – auklėjamųjų poveikių tikslas“ (Jovaiša, 2009, p. 143).

Praktinį ugdymo tikslą L. Jovaiša kildina iš ontologinio ugdymo pagrindo – integralios (holistinės, visybinės) asmenybės sampratos. Ši samprata teigia ugdymą kaip „būties elementą, informacinių ryšių darinį, lemiantį kitimą, vystymąsi“ (Jovaiša, 2009, p. 143). Taip profesorius suformuluoja praktinį ugdymo tikslą – padėti žmogui, kad jo santykis su esamybe ir Dievu būtų aktyvus ir darnus.

Konceptualiai profesorius rašo apie pagrindinę žmogaus vidinės ir išorinės darnos bei santykių su esamybe priemonę – informaciją. Ją sudaro antgamtinės, gamtinės ir individualinės tikrovės žinios. Informaciją kaip vertybę profesorius sieja su žmogaus gyvenimo sėkme:

- antgamtinės vertybes teikia dvasios mokslai – teologija, filosofija, aksiologija;
- empirines vertybes teikia mokslas, menas, technologija, individuali ir grupinė patirtis.

Informacijos, kaip ontologinės ryšių priemonės, funkcija esanti ypatinga – informacija veikia visus esamybės objektus ir garantuoja jų santykius bei bendravimą. Žmogaus keitimasis informacija yra bendravimas, t. y. ugdymo pamatas. Tad profesorius daro dar vieną fundamentalią išvadą: bendravimas, ugdymas įgyja ontologinę prasmę ir nėra vien „paprastų žmonių bei pedagogų pageidavimas“ (Jovaiša, 2009, p. 143).

Gyvenimo filosofijos tiesa – viena ugdymo gairė

Šią problemą L. Jovaiša pradeda gvildinti nuo gyvenimo filosofijos atstovų pozicijų.

Pirmiausia mini gyvenimo filosofijos pradininko A. Šopenhauerio (Schopenhauer; 1788–1860) pesimistinių požiūrių į socialinę tikrovę: gyvenime vyrauja begalinis egoizmas, žmonių interesų susidūrimas. Viso to gyvenimo prieštaravimų nei socialinė santvarka, nei valstybė negali išspręsti – gali tik balansuoti tarp žmonių valios.

L. Jovaiša glaustai apžvelgia ir F. Nyčės (Nietzsche; 1844–1890) ne tik pesimistinę, bet ir nihilistinę, Europą sukrėtusią gyvenimo filosofiją: F. Nyčė atmetė ir išjuokė įprastus gyvenimo principus, dorovės normas, išaukštino biologinę žmogaus prigimtį.

Knygoje pristatoma ugdymo mokslui reikšminga ir kitokia gyvenimo filosofija, kuri atsiskleidžia W. Diltėjaus (W. Dilthey; 1833–1911) veikaluose. W. Diltėjus filosofijos objektu laikė dvasinę tikrovę ir gyvenimą aiškino kaip kultūros vertybių išgyvenimą, t. y. emocinį patyrimą, ir tuo davė naują impulsą ugdymo mokslui.

Lakoniškai paminimas G. Zimelis (Simmel (1838–1918), gyvenimą aiškinęs kaip iracionalų ir racionalų kūrybos procesą, kurio rezultatas – sustingę kultūros dariniai. L. Jovaiša mini ir E. Šprangerį (Spranger; 1882–1963), išnagrinėjusį gyvenimo formas ir šešis asmenybės tipus: teorinį, estetinį, ekonominį, religinį, politinį, socialinį. Teigiamai profesorius vertina egzistencializmą, iškėlusį žmogaus problemą dabartiniame pasaulyje (Jovaiša, 2009)

Priešingai negu minimieji filosofai, L. Jovaiša mano esant tikslinga ieškoti integralių visuomeninio gyvenimo pamatų. Toks pamatas yra saviraiška nuo gyvenimo iki mirties sąveikaujant žmogui su jį supančia aplinka. L. Jovaiša pateikia savąją integralią ir daugiašakę saviraiškos apibrėžtį. Saviraišką, jo nuomone, reikėtų

suprasti ne tik kaip biologinių, socialinių, materialinių, kultūrinių ir dvasinių poreikių tenkinimą individualybei būdingomis priemonėmis. „Svarbiausia – kaip individualios dvasinės esmės bei galios spontanišką raišką materialioje ir dvasinėje tikrovėje, nes šitaip natūraliai išgyvenama žmogiškoji būtis – gyvenimas, šitaip gyvenama dėl gyvenimo su visais iš jo kylančiais tikslais ir darbais be pretenzijų valdyti ar pavergti, pertvarkyti ar griauti, užsisklęsti laisvoje individualybės nišoje ar būti antžmogiū“ (Jovaiša, 2009, p. 144).

Į saviraiškos esmę integruotas mintis profesorius išplėtoja, sieja su gyvenimo problemomis, žmogaus egzistencijos ypatumais. Žmogaus ugdymas, pasak profesoriaus, prasideda nuo gemalo užuomazgos. Tėvams rūpi sudaryti geras fizines ir dvasines sąlygas gemalui vystytis. Čia, profesoriaus nuomone, svarbi sąlyga yra „sveikas motinos gyvenimo būdas ir dvasinis klestėjimas“ (Jovaiša, 2009, p. 145). Gimęs kūdikis yra silpnas, tačiau aktyvus ir savaveiksmiškas bei spontaniškas:

- aktyvumas skatina įveikti silpnumą;
- spontaniškumas ir savaveiksmiškumas kreipia veikti savaip ir individualiai (Jovaiša, 2009, p. 145).

Vystosi pagrindiniai žmogaus prigimties veiksniai, kurie padeda skleisti ir stiprėti bei reikštis individualumui, – tai pažintinė ir praktinė veikla, veiklos motyvacija ir kūrybingumas. Ilgainiui vaiko sąveika su aplinka stiprėja, jos turinys turtingėja – vaikas pajunta savo vertę, jam labiau rūpi save aktualizuoti ir išreikšti ir jis pradeda gyventi „laisvės gyvenimą“ (Jovaiša, 2009, p. 145).

Profesorius teigia įsiklausytiną, gilios esmės tiesą: būti gyvam – dar nereiškia gyventi. Žmogų supa turininga aplinka

(gamtinė, geografinė, kultūrinė, ekonominė, socialinė; žmonės, materialiniai ir dvasiniai santykiai; visata ir metavisata), kurią profesorius įvertina kaip begalinį, paslaptinę informacijos šaltinį, būtina žmogaus egzistencijai ir gyvenimui. Jo esmę nusako šiais konceptualiais teiginiais:

- gyvenimas – turininga sąveika su artimąja ir tolimąja aplinka;
- sutrikus tai sąveikai, geriausiu atveju žmogus vegetuoja, egzistuoja, blogiausiu – miršta;
- žmogui to maža – jis siekia tikro gyvenimo, visiškos sąveikos *su visa aplinka*. *Gyventi* esmė profesoriaus knygoje – taip pat turininga, daugiakryptė, integruota:
- veikti, dirbti ir kovoti, laimėti ir nugalėti;
- reikšti savo prigimtį, patirtį, šviesą ir tiesą;
- būti laimingam bendraujant su draugais, laimingam darbe (Jovaiša, 2009, p. 145).

Profesorius pripažįsta, kad sunkiausia nusakyti gyvenimo požymius, be kurių nėra gyvenimo. *Esminis fundamentalusis gyvenimo požymis esąs žmogiškoji gyvybė, normaliai funkcionuojanti laike ir erdvėje*. Pasitaikantys nukrypimai apriboja visavertį gyvenimą, nes žmogus neturi visiškosios sąveikos su aplinka. Todėl profesorius tarsi patikslina gyvenimo esmę, paryškindamas ugdomąjį žmogaus sąveikos su aplinka aspektą: gyvenimas – tai „sąveika su aplinka, išskleidžianti žmogiškąją prigimtį, patirtį ir lemianti dvasinius santykius su pasauliu“ (Jovaiša, 2009, p. 146). Sąveikos su aplinka rezultatas reikšmingas žmogui – jis tampa asmeniu, t. y. tų santykių subjektu. Būdamas iš prigimties laisvas, spontaniškas ir kūrybingas, žmogus vienaip ar antraip priklauso nuo tų santykių, nuo gyvenimo (Jovaiša, 2009, p. 146).

L. Jovaiša pripažįsta, kad apibrėžti, kas yra gyvenimas, sudėtinga, nes vienoks ar kitoks apibrėžimas priklauso nuo autorių požiūrio į gyvenimą. Mokslininkas atkreipia dėmesį į Vydūno požiūrį: „Gyvenimas – tai kelionė tobuluman“ (Jovaiša, 2009, p. 146). Čia atsispindi ir esmė, ir tikslas. L. Jovaiša apibūdina savąją poziciją. Jo apibrėžimas aukščiausiu lygmeniu integralus. Jis apima daugelį komponentų, priežastingumo ryšiais susietų su kitais:

- tai laisva, kūrybinga sąveika su viskuo, kas supa žmogų;
- tai sąveika, kurianti santykius, kurių niekada nebūna be išgyvenimų, būdinių konkrečiam subjektui;
- santykiai sudaro asmens vidinį turinį, jie ką nors asmeniui reiškia, yra prasmingi;
- prasmė atskleidžia žmogui vertingumą viso to, kuo jis gyvena, tačiau nors gyvenimas ir pilnas prasmių bei tikslų, žmogus juos ne visada suvokia ir įsisąmonina;
- kuriant tikrąjį gyvenimą, tenka kurti ir gyvenimo prasmę, nes, nesuvokus ir neįsisąmoninus gyvenimo prasmės, gyvenimas darosi tuščias ir nuobodus (Jovaiša, 2009, p. 146).

Profesorius rašo ir apie gyvenimo prasmę kaip sudėtingą problemą, pripažįsta, kad gyvenimo prasmę kiekvienas žmogus suvokia savaip, pagal tai, kaip jis vertina save, koks jo pasaulėvaizdis: vieniems gyvenimo prasmė – garbė, turto kaupimas, kitiems – malonumai, tretiems – doras pareigų vykdymas, aukojimasis kitų laimei ir pan.

L. Jovaiša, pažymėdamas, kad gyvenimas prabėga trimis pagrindinėmis formomis: pažinimo, veiklos ir bendravimo, svarsto, kokia šių formų prasmė. Atsaky-

mo kviečia ieškoti žmogaus prigimtyje, kuriai būdinga tendencija augti, tobulėti, bręsti, siekti aukštesnių dalykų, džiaugtis laimėjimais ir nesustoti jų pasiekus. „Štai ir atsiskleidžia žmogaus gyvenimo prasmė – žinoti ir jausti pažinimo, veiklos ir bendravimo pažangą“, – nurodo profesorius. Tokia esanti ir besimokančiųjų, ir dirbančiųjų gyvenimo prasmė. Kitais žodžiais apibrėždamas gyvenimo prasmę, profesorius teigia, kad „gyvenimo prasmė yra žmogaus sąveikos bei santykių su aplinka sėkmės išgyvenimas“ (Jovaiša, 2009, p. 146). Nesėkmės žmogų veikia neigiamai – jis praranda įprastą dvasinę pusiausvyrą, išgyvena vidinę nedarną. Ir atvirkščiai, „vis tobulesnės vidinės darnos išgyvenimas suvokiamas kaip gyvenimo prasmė“ (Jovaiša, 2009, p. 147).

Gyvenimo prasmės ieškojimą L. Jovaiša susieja su gyvenimo tikslais, jų apmąstymu ir vertinimu. Tikslas ir prasmė taip glaudžiai susiję, kad tikslas gali teikti prasmę, o išgyvenimas gali būti suvoktas kaip tikslas. Profesorius pabrėžia patrauklaus tikslo reikšmę: juo labiau tikslas įprasmina veiklą ir bendravimą, kreipia žmogų jį įgyvendinti. Tikslas, profesoriaus teigimu, gali tapti idealu – „vaizduotės ir jausmų sušildyta vertybe“ (Jovaiša, 2009, p. 147).

Ir akademiniam jaunimui, ir patyrusiam mokslininkui, ir pedagogams žinotinos ir gaivintinos L. Jovaišos aktualizuojamos idėjos apie nesėkmę žmogaus gyvenime siekiant idealų: juo didesnė idealo siekimo nesėkmė, tuo tragiškesnė tampa žmogaus būtis; į tragizmą, į neišvengiamą nesėkmę gali kreipti neteisingai, nerealiai apmąstomi tikslai ir idealai. Nesėkmės žalingos vidinei pusiausvyrai ir žmogaus darnai. Taikli profesoriaus pastaba, kad amžinai klysti – nežmoniška, turėtų aktualizuotis

nuolat klystančiųjų sąmonėje ir paskatinti imtis savęs pažinimo ir teisingos savęs meilės.

L. Jovaiša žmogaus gyvenimo tikslo siekimą vertina ne tik individualiuoju, bet ir globaliuoju lygmeniu. Nuo to priklauso vienoks ar kitoks gyvenimo prasmės kokybės lygmuo. Autoriaus teigimu, „tikrasis gyvenimas, kai tikslai įprasmina kasdienę žmogaus būtį, o tas vyksta tada, kai tiesioginis kasdienės veiklos tikslas susijęs su ilgalaikiu ar amžinu, globaliniu tikslu. Tad jis esti individualus, pavyzdžiui, žmogus dirba ne tik sau, bet ir artimųjų labui, visumos labui, tam, kas nemiršta kartu su juo. Giminės nemiršta šimtmečiais, tauta – tūkstantmečiais. Tad dirbti, gyventi tautai – tvariausia gyvenimo prasmė. Transcendentiniai tikslai atskleidžia galutinę gyvenimo prasmę“ (Jovaiša, 2009, p. 147).

Gyvenimo tipai profesoriaus knygoje – tai irgi tam tikras gyvenimo sėkmės kūrybos veiksnys. Juos profesorius apibūdina pagal žmogaus sąveikos su aplinka apimtį. Knygoje išskiriami tokie gyvenimo tipai: individualinis, tarpasmeninis, kolektyvinis, bendruomeninis, tautinis, visuomeninis. Gyvenimo tipus profesorius išskiria ir kitu pagrindu: dvasinį ir materialinį. Dar vienu pagrindu išskiria gyvenimo formas: ekonominę ir kultūrinę.

Gyvenimo tipai apibūdinami pagal sąveikos apimtį glaudžioje vienovėje su žmogaus gyvenimo kūrybos kokybe:

- *individualinis gyvenimas* – tai bendravimas su savimi, „aš“ ir savimonės sąveika. Savimonė atlieka savęs pažinimo ir kontrolės funkcijas, tiria „aš“, pažįsta ją, skatina veikti, reguliuoja elgesį. „Sąžinė – dorovinis „aš“ cenzorius ir teisėjas“, – konstatuoja profesorius sąžinės funkcijas ir suranda maksimum

jėgos žodžius šio, sakytumėme, subjekto veiksmams adekvačiai įvardyti. Savimonės vaidmuo, siekiant gyvenimo kokybės, didelis: „kai savimonė gerai pažįsta „aš“, lengviau reguliuoja jo gyvenimą“ (Jovaiša, 2009, p. 147). Reguluoti reikia, nes greta vieno mikrokosmoso „aš“ gyvena kitas mikrokosmosas – „tu“;

- *tarpasmeninį gyvenimą* sudaro „aš“ ir „tu“ santykiai. Tam gyvenimui būdinga susidūrimų ir sprogimų. Tik supratę, pažinę vienas kitą, žmonės ima susikalbėti, darniai veikti. Gimsta nauja sąveika – „mes“ („aš“ ir „tu“; santykiai išauga į sąveiką „mes“;
- *kolektyvinis gyvenimas*. Jo narių „mes“ santykiai orientuoti į vertingą tikslą (įvairiose bendruomenėse – šeimoje, moksleivių ar studentų grupėje ir kt.), į tokius bendruomenės santykius, kurie grindžiami bendruomenės laisvo egzistavimo interesais, į tautinius, visuomeninius santykius;
- *tautiniam gyvenimui* būdinga, kad jį gyvena „didelis „mes“ būrys“ (Jovaiša, 2009, p. 148), kuris yra susietas bendros kalbos, istorijos kultūros ir likimo;
- *visuomeninio gyvenimo* savitumas, kad jį sudaro bendrų poreikių susieta asmenų visuma, o visuomenė kuria valstybę, kuri gina jos gyvenimo poreikius ir padeda juos tenkinti. Gyventi visuomenės ir valstybės gyvenimą, pasak profesoriaus, reiškia peržengti save ir „užkopti į viešumos kalną, ant kurio būdamas esi matomas ir teisiamas pagal tai, kaip padedi tenkinti visų poreikius (Jovaiša, 2009, p. 148).

Profesoriaus skelbiama gyvenimo filosofijos idėja apie gyvenimo sėkmės, laimės ir tobulesnio gyvenimo ryšį – tai

prasmingas visų ugdytojų ir ugdytinių siekinys. Visas gyvenimo sritis žmogus pajėgus tobulinti, nes tam tikslui pasiekti yra visos reikiamos priemonės, kuriomis reikia išmintingai pasinaudoti:

- prigimtinę sritį tobulina veiklumas, savarankiškumas, jautrumas;
- egzistencinę – informacija, saviraiška, sauga;
- praktinę – mokymasis, žaidimas, darbas;
- ekonominę – kompetencija, organizavimas, nauda;
- socialinę – bendravimas, santykiai, santarvė;
- kultūrinę – mokslas, menas, technika, papročiai;
- psichinę – pažinimas, emocijos, valia;
- dvasinę – tiesa ir tikėjimas, grožis ir viltis, gėris ir meilė.

„Šių sričių tobulinimas minimomis priemonėmis patenkina gyvenimo filosofijos iššūkius ir žmogus laimę būti savo krašte“ – nurodo profesorius (Jovaiša, 2009, p. 148).

Išvados

Globalizacijos ir kitų iššūkių sąlygomis sudėtinga ugdyti ir ugdytis gyvenimo sėkmei. Sumaterialėję socialiniai santykiai, žiniasklaidos aktyviai propaguojamas greitos sėkmės be pastangų kultas dehumanizuojančia galia veikia žmogų, ypač vaikus ir jaunimą, kuriam lemta išgyventi vertybių ir idealų krizę, nelengva suvokti savo esmę ir pažinti vertingiausias prasmingo ir sėkmingo gyvenimo kūrimo kriterijus.

Tyrimu atskleisti šie originalaus, savito ir integruoto L. Jovaišos požiūrio į tiesą, kaip gyvenimo sėkmės kūrybos veiksnį, konceptualieji teiginiai:

1. *Visuotinio vystymosi darnos ir ugdymo ryšys.* Esatis yra galutinis informacijos šaltinis, užtikrinantis esamybės santykius, vystymąsi ir darną. Esatis yra evoliucijos reiškinių ir dėsnių įkvėpėja, žmogaus kūrybingumo ir darnos veiksnys. Darnos filosofija kreipia suprasti esamybės būvį, kad išmintis yra būtinybė, nes ji darna: pusiausvyra – sukūrimas – pusiausvyra. Tai būčiai būdinga meilės darna. Išmintis apima globalų teisingumą ir dorą, kylančią iš darnos – meilės. Aukščiausia žmogaus proto galia – išmintis, kuri atspindi Dievo išmintį. Darnos dėsnis veikia žmogaus gyvenime.
2. *Žmogaus egzistencijos, kaip ugdymosi sėkmingam gyvenimui, skatinamosios jėgos ontologinė prasmė.* Žmogui būdinga dvasinė ir fizinė egzistencija. Dvasinė egzistencija apima gyvenimo turinį, prasmę ir amžinybės ilgesį. Egzistencija prasminga, kai pratęsia savo buvimą kituose. Žmogus yra esamybės dalis, informacinis kūno ir dvasios lydinys. Laisvo žmogaus vidinė darna, darna su visa esamybe ir Esatimi, išmintingas jo gyvenimas yra aukščiausias ugdymo gėris, aukščiausias būvis ir aukščiausia prasmė. Ši darna – adekvačios asmenybės pamatas. Ontologinė tikrovės analizė yra pagrindas teigti, jog prasmingi ugdytiniui visi mokomieji dalykai ir visi auklėjimo renginiai, jei teikiama informacija atskleidžia tiesą apie visatos pagrindus, žmogaus egzistencijos sandarą ir savybes, paskirtį, likimą. Todėl praktinis ugdymo tikslas – padėti žmogui, kad jo santykis su esamybe ir Dievu būtų aktyvus. Informacijos, kaip ontologinės ryšių priemonės, funkcija ypatinga – informacija

veikia visus esamybės objektus ir garantuoja jų santykius ir bendravimą.

3. *Gyvenimo filosofijos tiesa kaip ugdymo gairė*. Integralus žmogaus visuomeninio gyvenimo pamatas yra saviraiška visą gyvenimą žmogui sąveikaujant su visa aplinka. Sąveikaudamas su aplinka, žmogus išskleidžia žmogiškąją prigimtį, praturtina patirtį ir lemia dvasinius santykius su pasauliu. Žmogus tampa asmeniu, t. y. santykių objektu. Kuriant tikrąjį gyvenimą, tenka kurti gyvenimo prasmę. Ją lemia žmogaus

prigimtis, kuriai būdinga – tobulėti, augti, bręsti, siekti aukštesnių dalykų. Gyvenimo prasmė – žmogaus santykio bei sąveikos su aplinka išgyvenimas. Vis tobulesnis vidinės darnos išgyvenimas suvokiamas kaip gyvenimo prasmė. Prasmė susijusi su gyvenimo tikslu – tikslas gali teikti prasmę, o prasmė – tapti tikslu. Tikrasis gyvenimas, kai tikslai įprasmina kasdienę žmogaus būtį, t. y. kai tiesioginis kasdienės veiklos tikslas susijęs su ilgalaikiu ar amžinu, globaliu tikslu.

LITERATŪRA

Augienė D. Pedagoginės sėkmės situacijos sudarymas ugdant mokinių laimėjimų motyvaciją // *Pedagogika*. 2001, nr. 54, p. 5–11.

Bauman Z. *Globalizacija. Pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

Damaševičiūtė J., Gailienė I. Sėkmės motyvacijos problema mokykloje ir gyvenime // *Pedagogika*, 2001, nr. 54, p. 55–60.

Jovaiša L. *Apie mūsų būtį*. Vilnius: Agora, 1998.

Jovaiša L. *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

Jovaiša L. *Gyvenimo sėkmės ugdymas*. Vilnius: Agora, 2009.

Jovaiša L. *Pedagogo asmenybė ir ugdymas // Acta paedagogica Vilnensia*, 2005, nr. 15, p. 10–28.

Juodaitytė A. *Sėkmingo vaikų mokymo (-osi) integruotoje grupėje sąlyga – individualių skirtumų*

receptija // *Pedagogika*, 2000, nr., 45, p. 61–67.

Kantas I. *Tavo gyvenimo prasmė*. Kaunas: UAB „Vada“, 2000.

Kavaliauskas Č. *Trumpas teologijos žodynas*. Vilnius: „Lumen“ fondo leidykla, 1992.

Kuzmickas B. *Laimė, asmenybė, vertybės*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.

Merkys G. *XXI a. Iššūkiai XXI amžiaus Lietuvos mokytojui. Esė // Mokytojų ugdymas*, 2006, nr. 6, p. 10–28.

Seneka L. *Apie sielos ramybę*. Vilnius: Tyto Alba, 2007.

Tarptautinių žodžių žodynas (2000). Vilnius: Alma littera, 2000.

Tomlinson J. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: ALK Mintis, 2002.

Torsunov O. G. *Laimingo gyvenimo dėsniai*. Kaunas: R. Anankos leidykla, 2005.

Volgrimler H. *Naujausias teologijos žodynas*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba, 2003.

TRUTH AS A FACTOR OF SUCCESS IN LIFE: LEONAS JOVAIŠA'S POINT OF VIEW

Ona Tijūnėlienė

S u m m a r y

In the context of globalization it is not easy to make one's own life successful: people experience crisis of values and ideals. Outstanding Lithuanian educologist L. Jovaiša states that success or lack of it in life is not an accidental thing. Success is manageable. The basis of its management is conscious building of success in life.

The article discusses L. Jovaiša's view on truth and its relationship with success in life

Truth as factor of success in life is analysed. The following essential ideas were disclosed: 1) The human being is the final source of information that ensures the relationships, development, and the harmony of the existence. The philosophy of harmony

directs to the understanding of the state of existence and the fact that wisdom is a necessity, as it means harmony. Wisdom covers global justice and morals caused by harmony – love. 2) Man is part of the being, information ally of body and spirit. Inner harmony of a free individual, harmony with the being and existence, and wise life is the supreme good of education, the supreme state, and the supreme meaning. The information presented to an individual should

aim to disclose the truth about the fundamentals of the universe, and the structure and the fate of human existence. 3) The integral basis of man's social life is self-expression in man's interaction with the environment. Real life means the direct relationship of daily activity with a long-term or an eternal, global aim.

Key words: truth, value, success, education, self-expression, information, being, essence.

Iteikta: 2010 05 10
Priimta: 2010 07 20